

Anadolu'da Peyâm-ı Sabah

Anadolu'da Peyâm-ı Sabah İstanbul'da çıkan Alay gazetesinin Ankara'daki devamıdır. Alay'ın kurucuları Ercümend Ekrem (Talu) ve Enis Avni'dir (Aka Gündüz).

Ercümend Ekrem ve Aka Gündüz'ün müştereken çıkardıkları *Alay* gazetesi, **Mondros Mütarekesi**'nin İstanbul'da yarattığı işgal ortamında 12 sayı çıkabilmiştir. Gazetede Ercümend Ekrem, "Evliya-yı Cedid", Enis Avni de "Aka Gündüz" olmak üzere her iki isimlerini de kullanmışlardır. Gazetenin ilk sayısı 10 Kânunusani 1336 (10 Ocak 1920) tarihlidir. Sekiz sayfa olan gazete cumartesi günleri çıkmıştır. İlk ve son sayfalarında karikatürlere yer verilmiştir. Sayfaları üçer sütuna bölünmüş ve hemen hemen her sayfasında bir görsel kullanılmıştır. Gazetenin günlük fiyatı 5, seneliği 250, altı aylığı 130 ve üç aylığı 70 kuruştur. Alay'ın son nüshası 27 Mart 1336 (27 Mart 1920) tarihlidir. Baskı kalitesi, Anadolu'da *Peyâm-ı Sabah*'a göre daha iyidir. Aslında bu durum İstanbul'daki basın hayatının sunduğu imkânlar ile Anadolu coğrafyasındaki baskı zorluklarının karşılaştırılması açısından önemlidir. Gazetenin tüm nüshaları **Millî Kütüphanede** mevcuttur.

16 Mart 1920 tarihinde **İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmesi** sonrası yaşanan süreçte Aka Gündüz Malta'ya sürgün edilmiştir. 9 Nisan 1920'de Malta'ya varışı ile sürgün dönemi başlamıştır. Malta'ya sürgün edilenlere birer "sürgün numarası" verilmiştir. Aka Gündüz'ün numarası 2791'dir. 1921 yılında İngilizlerle yapılan esir değişimi sonucu sürgün hayatı son bulmuştur.

Sürgün hayatı, 3 Kasım 1921'de İstanbul'a varışıyla sonra eren Aka Gündüz burada kısa bir süre kaldıktan sonra Kurtuluş Savaşı'na destek olabilmek için Ankara'ya gitmiştir. Burada gazetecilik faaliyetini devam ettirmek istemiş ve bunun için bir gazete çıkarmayı planlamıştır. Çıkarmak istediği gazetenin isminin "Anadolu'da Peyâm-ı Sabah" olmasına karar vermiştir. Aka Gündüz bu isimle, İstanbul'da **Ali Kemal** ile Ermeni ortağı Mihran'ın çıkarmış olduğu ve Kurtuluş Savaşı'na ciddi muhalefet eden *Peyâm-ı Sabah* gazetesini tahfif etmeyi amaçlamıştır.

Anadolu'da *Peyâm-ı Sabah*'ın Ankara'daki ilk nüshası 23 Kanunuevvel 1337 (23 Aralık 1921) tarihlidir. Alay gazetesinin devamı olduğunu göstermek için Ankara'daki ilk nüshasında sayı bilgisini 1-13 şeklinde vermiş ve "Haftalık Alay Gazetesi" ibaresini kullanmıştır. Gazetenin isminin hemen altında yıl olarak 1337 (1921) verilmiş ve "İstanbul'daki Peyâm-ı Sabah sahtedir: Doğrusu budur" yazılmıştır. Gazete mizahi duruşu gereği basım yeri bilgilerini bazen "**Yeni Gün** matbaasında hem tertip hem berbat edilmiştir" gibi nüktedan bir şekilde ifade etmiştir. Yine bu duruşundan hareketle gazete, bazı baskılarda sayısını 96.316.622.773; senesini de "beş yüzüncü sene" olarak kullanmıştır. İki sayfa olan gazete, cuma günleri yayımlanmıştır. Sayfaları beşer sütuna bölünmüştür. Gazetenin günlük fiyatı 5, bir yıllık abone bedeli 250, altı aylığı 120 kuruştur. Üç aylık üyeliği yoktur. "Ecnebi memleketlerde" seneliği 1000 kuruştur.

Sahib-i imtiyaz ve müdür-i mesulü Aka Gündüz olan gazetenin başyazarı bir süre Aka Gündüz'dür. Daha sonra başyazar olarak Paşa Kâzım Bey ismi görülmektedir. Aka Gündüz ciddi yazılarında kendi imzasını kullanırken mizah yaparken "Ali Kemal" ya da "Mihran" imzasını kullanmıştır. Kaleme aldığı bazı dörtlüklerde ya da fıkralarda "Serkenkebin Efendi" imzası da görülmektedir.

Gazete, 10 Mart 1338 (10 Mart 1922) tarihli 10-15 sayılı nüshasında yakında resimli bir (Alay) gazetesi çıkaracaklarını ifade etmiştir. 7 Nisan 1338 (7 Nisan 1922) tarihli nüshasında Alay'ın, Ankara'daki *Peyâm-ı Sabah* yerine çıktığı belirtilmiştir. Daha sonra yine *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah* olarak çıkmaya devam etmiştir.

Hicvi kimliği hâline getiren gazete işgalcilerle iş ve fikir birliği içinde olan Ali Kemal'le karikatürler yoluyla sıkça alay etmiştir. Örneğin gazetenin 19 Mayıs 1338 (19 Mayıs 1922) tarihli 17. sayısında bir yanda İstanbul Hükûmetinin yeni Maliye Nazırı, içi neredeyse boş devlet kasasının önünde fare bedeniyle resmedilirken diğer yanda Ermeni Mihran, Artin Kemal (Ali Kemal, *Peyâm-ı Sabah* gazetesini Ermeni Mihran ile çıkardığından dolayı bu şekilde anılmaktaydı) ve Yunanlı Neologos (Neologos İstanbul'da çıkan bir Rum gazetesidir. İşgalcileri sonuna kadar destekleyen gazete 1922 yılında Büyük Taarruz'un başarı ile neticelenmesi üzerine kapanmıştı) bir halının üstünde halay çekerken ya da sirtaki yaparken çizilmiştir. Bu karikatür "*Aralarında Oynadıkları Kepaze Dansı*" başlığı ile verilmiştir. Yine aynı nüshada "*Ramazan Hadiseleri*" başlığı altındaki "*Ankara Gazetelerinin Birbirleriyle Yarışı*" alt başlığında şunlar yazılmıştır:

" Ramazan geldi geleli 'Yeni Gün' zırtapozuyla '**Hâkimiyet-i Milliye**' lahanası arasında bir erken çıkma yarışıdır başladı. Yatsıya kadar güç sabrediyorlar; nerdeyse iftar topu atılmadan meydana çıkacaklar. Fakat 'Peyâm-ı Sabah'ın çıktığı cuma akşamı makinelerine koçan mı tıkanıyor, ne oluyor, cesaret gösterip de bir tülül görünemiyorlar. Hatta korkularından ertesi gün bile saklanıp kalıyorlar. Anlayın saha-i matbuattaki kuvvetimizi!.."

Anadolu'da Peyâm-ı Sabah gazetesinin 19 Mayıs 1338 (1922) tarihli 17. sayısının ilk sayfasında yer alan karikatürler

Bu yazıda *Yeni Gün* ve *Hâkimiyet-i Milliye*'nin isimleri kullanılarak yapılan istihza ile *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah*'ın, Kurtuluş Savaşı'nın önemli iki gazetesinin yanında olduğu vurgulanmıştır. Zırtapoz ve lahana ifadeleri Ali Kemal'in bu gazeteler için kullandığı galiz kelimelere gönderme yapılmak üzere kullanılmıştır. Gazete, Ali Kemal'in *Peyâm-ı Sabah*'ta Anadolu basınına küçük düşürmeye yönelik pek çok ifadesine mizahî bir dille benzer şekilde karşılık vermiştir.

Anadolu'da Peyâm-ı Sabah, 11 Eylül 1922'de Bursa'nın işgalden kurtuluşu üzerine bu olaya özel ve bir defaya mahsus

Bursa Vilayet Matbaasında “nüsha-i fevkalade” baskısı yapmıştır. Bu nüshada gazete isminin yanında “Anadolu’da” ifadesi yer almamış sadece “Peyâm-ı Sabah” ismi kullanılmıştır. 20 Teşrinievvel 1338 (20 Ekim 1922) Cuma günü çıkan bu nüshanın sağ üst köşesinde “Baş Kepaze: Artin Kemal”, “Kepazelik Müdürü: Mihran Ağa” olarak yazılmıştır. Bilgilerin devamında “bu hakiki lahana yaprağının” Bursa’ya mahsus bir defalık basıldığı belirtilmiştir. Bu tarihte nüshadan herkesin birer tane alıp kütüphanelerine mutlaka koymaları gerektiği de özellikle ifade edilmiştir.

Anadolu’da Peyâm-ı Sabah’ın sayfalarında karikatürlere yer vermesi halkın okuma-yazma bilmeyen kısmının da gazeteye olan ilgisini canlı tutması açısından önemlidir. Gazetenin mizahî üslubu Millî Mücadele’nin zor yıllarında halkın moralini yüksek tutmuştur. Anadolu’nun pek çok yerinde Anadolu’da Peyâm-ı Sabah ünlenmiş ve yeni baskısı sabırsızlıkla beklenmiştir.

Anadolu’da Peyâm-ı Sabah, 1922 senesinin sonunda Millî Mücadele’nin kazanılmasının ardından yayın faaliyetine son vermiştir. Millî Kütüphanede 1338 (1922) – 10 (kataloga 10. sayı olarak işlenmiş olsa da aslında 15. sayıdır), 10-15, 14 (kataloga 14. sayı olarak işlenmiş olsa da aslında 13. sayıdır), 17, 32. sayıları bulunmaktadır. **Beyazıt Devlet Kütüphanesi** Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’nda 1337-1338 (1921-1922) – 1, 11, 13-9, 21, 23, 29, 35. sayıları mevcuttur.

Merve UĞUR

KAYNAKÇA

Alay, Birinci Sene, Numara 1, İstanbul 10 Kânunusani 1336-1920 (Millî Kütüphane Koleksiyonu).

Alay, Birinci Sene, Numara 12, İstanbul 27 Mart 1336-1920 (Millî Kütüphane Koleksiyonu).

Anadolu’da Peyâm-ı Sabah, Numara 10-15, Ankara 10 Mart 1338-1922 (Millî Kütüphane Koleksiyonu)

Anadolu’da Peyâm-ı Sabah, Numara 17, Ankara 19 Mayıs 1338-1922 (Millî Kütüphane Koleksiyonu)

(Anadolu’da) Peyâm-ı Sabah, Bursa 20 Teşrinievvel 1338-1922 (Millî Kütüphane Koleksiyonu)

AYDIN, Hakan, “Millî Mücadele’de Kemalist Anadolu’nun Mizah Organı: Anadolu’da Peyam-ı Sabah (1921-1922)”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S 22, Konya 2009, s. 101-115.

ÇETİN, Atillâ, “Ercümen Ekrem Talu”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 11. Cilt, İstanbul 1995, s. 274-276.

OKTAY, Metin, **Aka Gündüz’ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, Konya 2008.

ŞİMŞİR, Bilâl N., “ Malta Sürgünleri”, **Atatürk Ansiklopedisi**,

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Malta_Sürgünleri Yayın Tarihi: 7 Kasım 2020, Erişim Tarihi: 12.03.2021.

UĞURCAN, Sema, “Aka Gündüz”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 2. Cilt, İstanbul 1989, s. 208-209.

20/05/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadoluda-peyam-i-sabah/?pdf=3854> adresinden erişilmiştir